

„OPRIREA TRECERII” ÎN CEREMONIALUL NUPTIAL DIN SUBZONA FOLCLORICĂ BEIUȘ — VAȘCAU

CRĂCIUN PARASCA

Întrucît ne preocupă de mai multă vreme fenomenul „opririi trecerii”, considerăm necesară explicarea unor date metodologice abordate de noi în studierea ceremonialului nuptial. Nu încapem nici o îndoială că nunta a fost și este și în zilele noastre un ritual de trecere. În ceea ce ne privește, am apreciat ceremonialul nuptial ca un sistem de relații complex, dar omogen, datorat, desigur, dominantei sale funcționale pe care o numim simplu „trecere”.

Aprofundarea analizei ceremonialului cit și realizarea sintezei sale ne-a condus la împrumutul a doi termeni operaționali, utilizați în cercetările moderne de sintaxă: sintagmatic și paradigmatic.

În plan sintagmatic nunta se prezintă în relații binare în care cei doi termeni ai relației sînt într-un raport de subordonare. Termenul regent este dominantă „trecere” căreia i se subordonează întotdeauna celălalt termen al relației, constituit la rîndul lui dintr-un număr de secțiuni sintagmatice. Diagrama ceremonialului este punctată ritmic cu „treceri” ritualice fie la nivel sonor, fie gestual sau vestimentar, fie în plan juridic, moral, economic etc.

Așadar, o primă etapă în studiul aplicat nunții românești ar fi inventarierea în planul sintagmatic, a secțiunilor relaționiste termenului regent „trecere”. A doua etapă este tot o punere în relație, dar de această dată relația depășește condiția binară a sintagmei. Este ceea ce am numi interpretarea datelor oferite de planul sintagmatic. De fapt, planul paradigmatic se prezintă și grafic suficient de elocvent, dominantă „trecere” integrînd relațiile sintagmatice și corelațiile paradigmatic (Fig. 1).

În această ordine de idei nici un fapt nuptial nu va face obiectul unei analize izolate de contextul celorlalte fenomene, urmărindu-se relaționarea lor caracteristicii dominantei nuptiale.

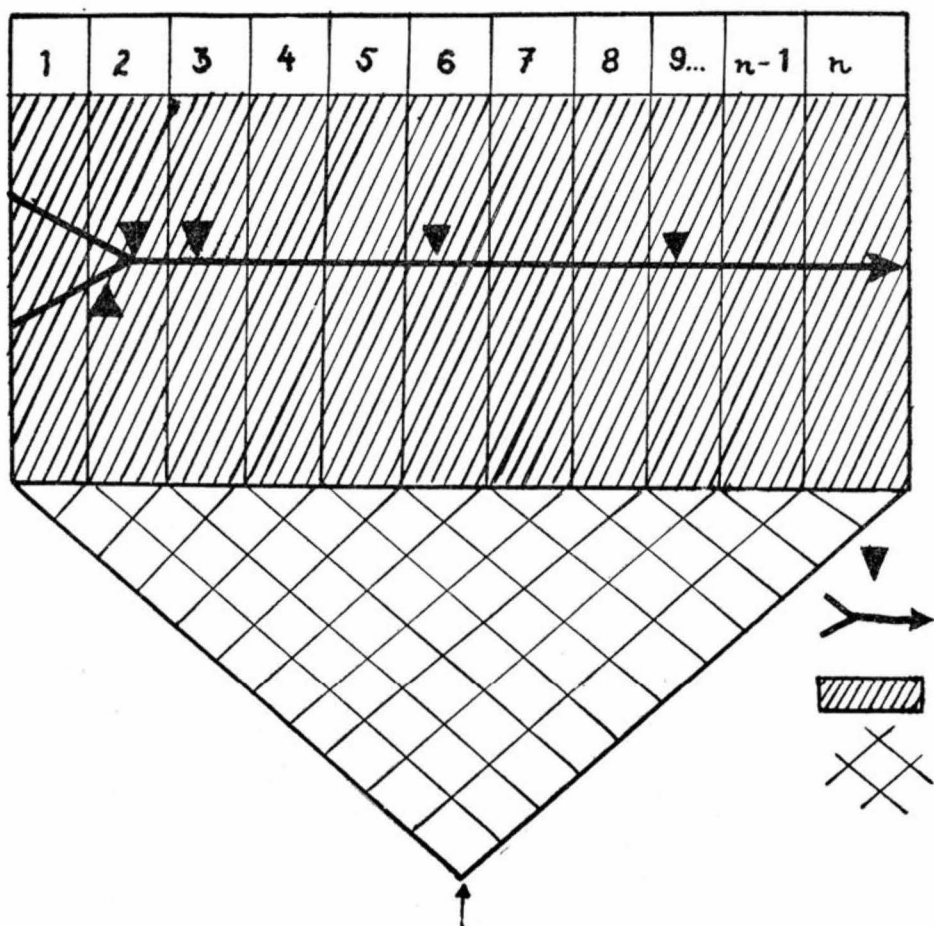

Fig. 1. Nunta la români.

Sistem de relații și semnificații, nunta își definește astfel sensul și funcția ei fundamentală „trecerea”. Trecerea, element ordonator, regizoral, cumulează la antipod serii subordonate cu semnificații deosebite dacă sînt luate izolat, dar care au în ultimă instanță același scop: ratificarea „trecerii”. Fără această funcție nunta și-ar pierde caracterul de sistem și în consecință, ne-ar fi aproape imposibil s-o definim într-o propoziție științifică. Odată fixată poziția funcției „trecere” în cadrul sistemului de relații al nunții, înțelegem determinantele sale social — economice, juridice, morale, religioase, estetice. Din acest moment fenomenele se explică mai ușor. Înțelegem bunăoară, de ce orația este

urare și ritual, știm de ce este solemnă sau demitizantă, deducem semnificațiile „opririlor” presărate pe diagrama „trecerii” etc. Dar, cu aceasta am ajuns la fenomenul pus în discuție odată cu genericul comunicării noastre. De fapt, ne găsim în fața unui paradox. Vorbind de „trecere” ca dominantă a ceremonialului nupțial am alăturat precum se vede pe cel al „opririi trecerii”. O „oprire” desigur, aparentă sau mai bine zis temporară, înseamnă o prelungire a „trecerii”. Oricum conceptul poate fi asimilat cunoscând și opoziții de altă natură în desfășurarea nunții ca: ris — plîns; mit—realitate, ș.a.

„Oprirea trecerii” a fost semnalată, sigur, nu în această accepțiune și de S. Fl. Marian: „după cum indegetează toate numirile” „vulpea” la italieni (autorul face o comparație cu practicile românești) constă dintr-un fel de piedică cu care se oprește mireasa de a trece cînd se duce la biserică sau cînd părăsește locul natal spre urma bărbatului său. Adeseori constă piedica aceasta dintr-o cordea pe care mireasa o taie cu foarfecile, cînd voiește să treacă, se înțelege că după ce mirele a plătit mai întîi bani de răscumpărare¹, sau de Mircea Eliade la care oprirea este legată de periplul dobîndirii unei valori, aceasta implicînd: „întîmpinarea unui nesfîrșit număr de obstacole, fie ca această valoare absolută este formulată de iarba sau arborele vieții, potirul Sf. Graal etc.”².

Este interesant că unele „opriri” din cadrul „trecerii” sînt urmate de numeroase probe de încercare la care sînt supuși fie mirele, fie mireasa. Ne vom referi la un caz tipic de „oprire” semnalat în dialogul dintre ceata mirelui și ceata miresii înainte ca mireasa să se despartă de casa natală și de părinți. În subzona Beiuș — Vașcău investigată de noi în anii 1974 — 1975 denuminația acestui dialog diferă de la „lăcășile” (Curățele, Nimăești) la „nevesteasca” (Valea de jos). La Cărpinet „nevesteasca” fără a avea dimensiunea unui dialog înseamnă trecerea în plan vestimentar a miresii, la nevastă. O „oprire” a „trecerii” este evidentă și aici cînd mireasa ezită să-și pună cîrpa de nevastă, dar aici oprirea este marcată prin gest manual. În dialogul amintit „oprirea trecerii” este marcată prin gest oral, cel manual fiind deja implicat.

Oferim spre exemplificare texte din:

Bun tești:

Chișcău:

*Lăsați portari, poarta jos
Că d-aștăzi nainte portari
Poarta-i d-a voastră portari
Iar mireasa-i d-a noastră”³*

*„Sloboziți poarta portari
Că poarta-i de-a noastră
Mireasa-i d-a noastră”⁴*

¹ S. Fl. Marian, *Nunta la români*, București, 1889, p. 608.

² M. Eliade, *Comentarii la balada „Meșterul Manole”*, București, 1943.

³ Informator Balaci Gheorghe, 76 de ani.

⁴ Informator Goldiș Aurel, 76 ani.

La Valea de Jos:

*Mirel de la masa dragă
D-aici nu-i pleca
Cu sorița noastră
Pînă nu ni-i spune
Ce te-om întreba*⁵

De remarcat că toate, mai mult sau mai puțin, presupun o barieră, o piedică, un obstacol, o „oprire a trecerii”. E aici o „oprire” care nu poate fi depășită decît dacă mirele știe să răspundă la întrebările puse de ceata miresii. Dacă nu știe să răspundă mirele trebuie să răscum-pere, să plătească neștiința sa.

„Oprirea” de acest tip, ca de altfel toate „opririle” ce le întîlnim în ceremonialul nupțial sînt subsumate dominantei „trecere”. Se poate reține că aceste „opriri” vizează alesele virtuți care trebuie să le aibă viitorul bărbat sau viitoarea soție, fiind de cunoașterea și inițierea în tainele noului statut social al cuplului.

Nunta concentrează prin „opriri” așa cum este și nevasteasca viața de după nuntă. În cadrul nunții „trecerea” este presărată cu „opriri” tocmai pentru consolidarea căsătoriei, pentru prosperitatea morală, fizică, economică a noii celule sociale. Cu cît cei doi trec mai multe „opriri”, cu atît căsnicia va fi ferită de forțele răului, de virtuale ne-înțelegeri. „Trecerea” peste „oprirea” din „nevastească” sau „lacăți” dă un plus de încredere nu numai mirelui dar, și celor ce participă la ritual.

*
* *
*

Așadar, oricît ar părea de paradoxal, („trecerea” mirelui și a miresei fiind iminentă) planul sintagmatic la nunți este punctat de practici rituale ce amînă „trecerea”. Paradoxul de care aminteam îl putem dovedi prin alăturarea a două texte, primul surprinzînd dramatic starea miresei odată cu „trecerea” timpului, iar al doilea un exemplu concludent de „oprire” a „trecerii”.

*„Bate ceasul ora unu
Mă duc mamă mă cununu
Bate ceasul ora doi
Mă duc mamă de la voi
Bate ceasul ora patru
Mă duc mamă în alt satu
Bate ceasul ora nouă*

⁵ Informator Uscat Traian, 53 ani.

*Mă duc mamă-n casă nouă
Bate ceasul ora zece
Hai maică de mă petrece”*

.

*„Ai, fată mare cu părinți
Nu grăbi să te măriți
Dacă ti-i mărita-odată
Până-i lume nu ești fată
Că și eu dacă mă-nsor
Până-i lume nu-s fecior”⁶.*

Primul text este localizat de S. Fl. Marian în Bihor. Nu ni se spune în ce zonă a Bihorului. Se pare că totuși textul provine din zona pe care o cercetăm întrucât multe alte texte care compun „Nunta la români” sînt originare din părțile Beiușului. Motivul ceasului este prezent, fragmentar, în această zonă într-un cîntec de nuntă cules de Maria Colțea Cuceu în varianta:

*„Bate ceasul, bate tare
Gata-s maică de plecare
Bate ceasul, bate nouă
Eu mă duc la casă nouă”⁷*

Am zăbovit pe marginea acestor texte, deoarece sentimentul „trecerii” inevitabile este aici cit se poate de revoltător. Și totuși, cum mai spuneam „trecerea” în diferite planuri al celor doi aleși ai nunții este „amînată”. Această relație de opoziție „trecere-non-trecere”, are sensul ei. Motivația și semnificația „opririlor” este dată de unicitatea evenimentului nupțial, de caracterul solemn și irepetabil în viața individului. „Trecerea” nefiind un fapt comun, ea reține și concentrează atenția întregii colectivități întrucît ea oferă atît miresei cit și întregii colectivități date economice, juridice, spirituale, biologice etc. indispensabile vieții sociale viitoare. Conștiința populară a edificat din „trecerea” de la statutul de fată la cel de nevastă un mare eveniment care, cu cit este mai amplă în desfășurare și participare, cu atît mai mult asigură trăinicia și prosperitatea noii familii. Așa se explică de ce ritualul de „trecere” în general și în cazul nostru cel din aria Beiușului nu se epuizează în scheme simple, nu puține din secvențele ritualice ale acestuia cunoscînd o voită dilatare temporală.

Utilizînd ca argument în susținerea ipotezei noastre și actele nerituale, „achiziții mai noi” ale ceremonialului de nuntă, tradiția a asigu-

⁶ Informator Laza Florica, 8 ani, Beiușele.

⁷ Folclor literar din Bihor, Oradea, 1974, p. 237.

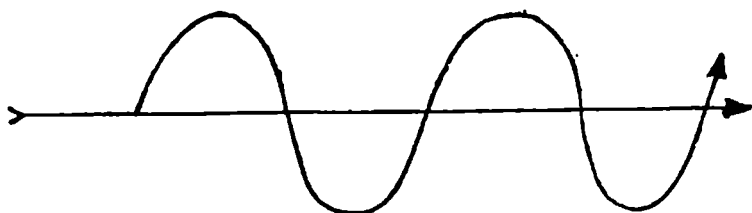

Fig. 2. „Opririle trecerii”.

rat extinderea temporală a „trecerii” prin tăierea liniei de trecere de o serie de secvențe ce se structurează pe sinusoida „opririlor” (Fig. 2).

Semnificația majoră a acestor „opriri” pare să fie menținerea sau prelungirea „trecerii”. În subtextul acestei semnificații, fiecare „non-trecere” are entitatea sa, fapt ce îmbogățește ceremonialul nupțial cu alte semnificații. Nu trebuie să uităm însă că funcția ceremonialului este realizarea „trecerii” și prin urmare întregul cortegiu de fapte ce-l compun conduce spre această finalitate.

Aplicația problemei puse de noi la materialele culese din satele Sitani de Pomezău, Beiușele, Curățele, Buntești, Roșia, Coșdeni verifică considerațiile teoretice generalizate la nivelul nunții românești, în general. „Opririle” trecerii ce exprimă un foarte acut sentiment al timpului sînt identificate în tipologia „opririlor” după cum urmează:

I. *Tipul oral* (constă din amînarea „trecerii” prin intermediul cuvîntului):

a— *„Noi mireasa nu om da
Că mireasa om închide
În cămări în cămărele
Cu lăcăți cu lăcățele”⁸.*

Dar pentru că „trecerea” este inevitabilă:

*„Noi mireasa că om scoate
Că lăcățile le-om sparge
Că la conaci, că ne-om duce
Și mireasa că om scoate”⁹.*

b— Este conținut în atitudinea „meseleucilor” care atenuază buna dispoziție, oprind „trecerea”. Transcriem mai jos caracterul acestora: „meseleucile is din partea mirelui. Ele-s după masă cu mirele, cînd se cere mireasa, la mireasă acasă. Merge de-acasă mirele cu ele. Astea nici nu vorovesc, nici nu ride, nici beau. Dă să-ntîmplă să ridă

⁸ Informația provine de la un grup de nuntași, Curățele.

⁹ Informația provine de la un grup de nuntași, Curățele.

il ieu în batjocoră pă grăitorul mirelui că le-a făcut să ridă”. Grăitorul mirelui îl întâmpină pe grăitorul miresei: — „Noi am auzit despre tine că ești un fel de om care cunoaște multe limbi. Noi avem trei persoane aici și s-or legat de noi. Nici be, nici mănincă, nici ride, nu știm ce să facem că și fie și ele ca noi. Astea ne strică nouă aspectul de petrecere. Să faci glume cu ele — altu că să dăzbracă, altu-nt-on chip, altu-n alta. Să mută pă la fiecare. Nu vorbesc nimic până nu vine grăitorul miresei cu pălincă pă colac. Cînd le-o dat ele se scoală-n picioare și zic: — Cîne ne-o slobozit graiu, deschidă dumnezo raiu”¹⁰. Informatoarea, întrebată de noi cum își explică obiceiul acesta ne-a răspuns: „așa l-am aflat, nu știu dă ce” dar continuă „Astea-s ca să prelungească lucru mai departe. Și io am fost la nuntă „meseleucă”.

II. *Tipul manual* (implică acțiuni fizice):

a — Frecvent în mai multe variante la „învelitul miresii” în satele Buntești, Curățele, Beiușele. Mai aproape de varianta originală pare a fi cel din Beiușele: „mirele desface cozile miresii, încearcă de 2—3 ori, mireasa nu se lasă, mirele îi dă două palme”¹¹.

b — „Unde știau oamenii că să culcă mirii, aruncau podelele de la pat și puneau în locul lor bîte de floarea soarelui și așa picau pe jos amîndoi”¹². Tot la Buntești se obișnuiau ca să se taie punțile de peste apă dacă alaiul trebuia să treacă peste o vale.

c — La Cimpani de Pomezău este obiceiul să se lege drumul cu un lanț sau cu o frînghie și nu se lasă alaiul să treacă pînă nu erau plătiți cei care barau calea.

III. *Tipul oral manual*:

a — Se manifestă la intrarea alaiului în curtea miresii cînd porțile sînt încuiate. Orația de colăcărie de aici are darul de a convinge pe cei ce-au închis porțile să deschidă „trecerea”. Este bine conservat în toate localitățile cercetate.

b — „La ușa de la casa miresii, alaiul mirelui este întâmpinat de o babă”. Nu reproducem dialogul dintre grăitorul mirelui și această bătrînă intrucît în conținut este obscen. Reținem însă că nu se deschide „trecerea” pînă ce grăitorul „nu-i bagă prin gaura cheii sau crăpătura ușii niște bani”¹³.

c — Constă din substituirea miresei cu o femeie bătrînă sau infirmă. Îl întîlnim, de asemenea, în toate localitățile cercetate.

Desigur vor mai fi fiind și alte tipuri sau variante la tipologia propusă de noi. Cele menționate sînt, credem, suficiente pentru a verifica ipoteza noastră. Dacă am judeca nunta și numai prin durata desfășu-

¹⁰ Informator Rada Eva, 40 ani, Coșdeni.

¹¹ Informator Kaza Ioan, 30 ani, Beiușele.

¹² Informator Balaci Gheorghe, grăitor, 76 ani, Buntești.

¹³ Informator Murău Ioan, 63 ani, Sitani de Pomezău.

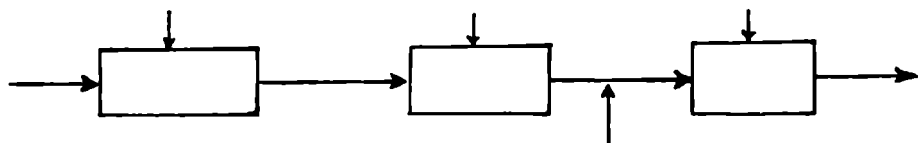

Fig. 3. Realizarea „treceii” prin „răscumpărare”.

rării ei, ar fi îndeajuns pentru confirmarea „aminării treceii”. De altfel în structura actuală a ceremonialului închinat spre întreținerea buneii dispoziții și a veseliei „aminarea treceii” este justificată. Pentru a completa afirmațiile noastre de pînă acum am conceput o schemă a relațiilor „trece—non—trece” (Fig. 3).

După cum se poate vedea și în ilustrația de mai sus, odată semnalat evenimentul „oprire” în oricare model tipologic, „trecearea” este oprită sau aminată. Este necesară restabilirea unei înțelegeri dintre opozanți, înțelegere ce constă de cele mai multe ori printr-o răsplată în bani sau băutură. „Opririle” nu conduc la „trece” numai dacă are loc evenimentul „răscumpărare”. Altfel spus „opririle” din nunta tradițională nu sînt altceva decît niște obstacole care odată îndepărtate în condițiile cunoscute, asigură noii familii certitudinea unei existențe fericite, ideal dintotdeauna al omului.

„L'ARRÊT DU PASSAGE” DANS LA CÉRÉMONIE NUPTIALE DE LA SOUS-ZONE FOLKLORIQUE BEIUȘ-VAȘCĂU

Résumé

Cet ouvrage traite le motif „de l'interruption du passage” dans quelques localités de la zone folklorique de Beiuș-Vaşcău, située dans le bassin de Crișul Negru, en s'appuyant sur des points de vue méthodologiques propres sur les noces roumaines en général. Le phénomène dont on y parle est retrouvé dans plusieurs moments attachés à la cérémonie nuptiale ce qui le détermine à proposer aussi un typologie des „interruption”. Leur identification dans la zone folklorique mentionnée plus haut met en évidence l'unité dans la diversité des noces roumaines, trait caractéristique du folklore roumain.